

Paroda „For Freedom“: mažiausiai milijonas amerikiečių siekė Lietuvos pripažinimo

Virginija Petrauskienė

Paroda, kurią galima žiūrėti kaip gerą filmą, turintį net detektyvo elementų – taip būtų galima apibūdinti Balzeko lietuvių kultūros muziejuje kovo 10 dieną atidarytą naują parodą „For Freedom: Lithuanian American Support for Lithuania's Independence and Recognition“.

Kokį milžinišką darbą reikėjo nuveikti, kad Lietuvą, šalį, kuri daugiau nei šimtmetį nebuvo net pažymėta oficialiuose pasaulio žemėlapiuose, pripažintų Amerika? Ką turėjo padaryti 1918 metų vasario 16 dieną valstybingumą atkūrusios Lietuvos patriotai ir pirmieji lobistai, kad tuo metu įtakingiausi JAV politikai suprastų ir patys pasakytų visam pasauliui: Lietuva yra šalis, turinti turtingą istoriją, o lietuviai – nuo seno daugelį amžių gyvavusi ir tebegyvuojanti tauta. Todėl ši šalis ir jos žmonės turi teisę apsispręsti ir būti nepriklausoma valstybė.

Atsakymą, ką dėl Lietuvos kaip valstybės *de jure* pripažinimo prieš daugiau nei 100 metų padarė Amerikoje gyvenantys lietuviai, galima rasti naujoje Balzeko lietuvių kultūros muziejaus parodoje „For Freedom“.

Parodos lankytojai ir žiūrėjo, ir diskutavo

Ekspozicija - tarsi geras filmas

Parodos kuratorė Irena Brokas Chambers atidarymo metu kalbėjo: „Paroda „For Freedom“ turi ypatingą galią. Ji yra kaip geras filmas ar romanas, nes pasakoja įdomią istoriją. Čia rasime herojus ir herojes, priešus ir piktadarius, laimėtas ir pralaimėtas kovas. Kaip ir dera Hollywoodo pasakojimui, jis baigiasi laimingai. Tiesą sakant, istorija netgi turi gerą, įtikinantį siužetą: Lietuva, beveik išnykusi iš pasaulio sąmonės, pavergtą carinės Rusijos imperijos, sulaukia milžiniškos paramos iš tų tautiečių, kurie išvyko iš savo namų, siekdami laisvės ir ieškodami geresnio gyvenimo galimybių Amerikoje.

Šioje šalyje įsikūrę lietuviai dirbo kartu su savo tėvynėje likusiais tautiečiais. Jie siekė Lietuvos nepriklausomybės, o tuomet, kai ji 1918 metais buvo paskelbta, dar ketverius su puse metų stengiasi pasiekti, kad tą Lietuvos valstybę *de jure* pripažintų Amerika. Šie žmonės ieško kelių pas JAV senatorius, kongresmenus, politinius lyderius ir prezidentus. Ir tuos kelius suranda. Lietuviai rašo memorandumus ir rezoliucijas, jie surenka milijoną parašų, remiančių peticiją dėl

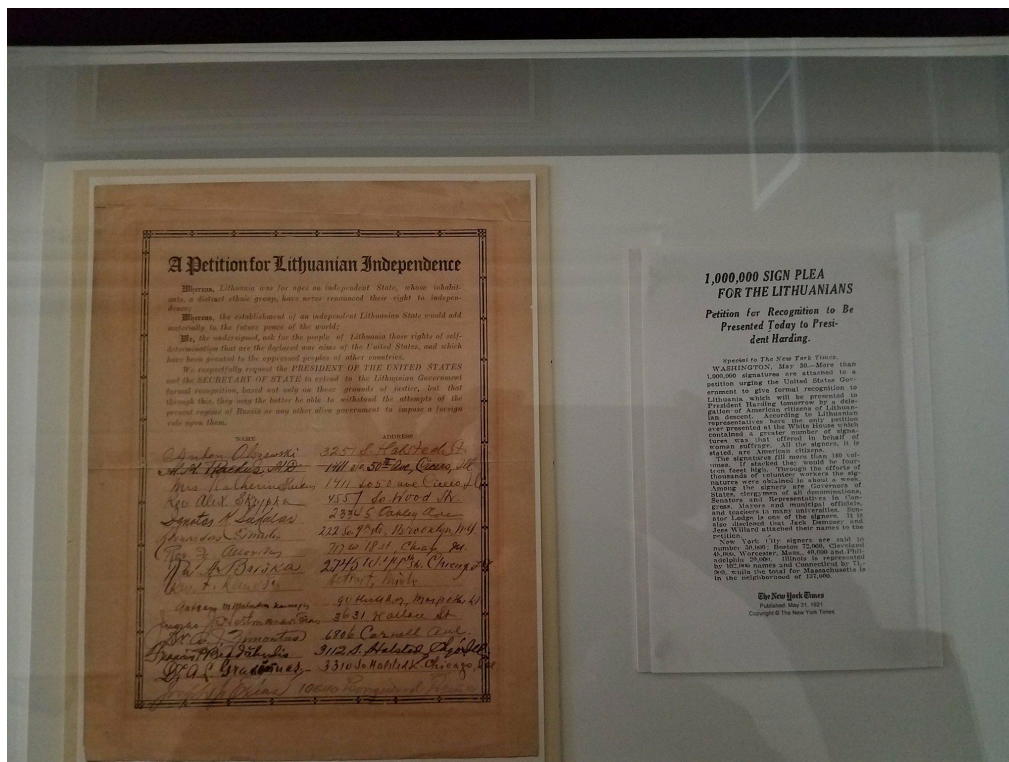
Lietuvos valstybės pripažinimo *de jure*. Jie pradeda didžiulę kampaniją, skirtą amerikiečiams papasakoti apie Lietuvą, sukurti lietuvių įvaizdį. 1922 m. birželio mėnesį mūšis pagaliau laimimas: JAV deklaruoja visišką Lietuvos pripažinimą. Nepriklausomybė yra užtikrinta!“

Ji pridūrė, kad paroda „For Freedom“ nėra nei Hollywoodo filmas, nei romanas. Tai realiais faktais paremta istorija, kuri nesibaigė 1922 metais, kai JAV pripažino Lietuvos nepriklausomybę. Parodoje taip pat pasakojama, kaip Amerikos lietuviai ir toliau palaikė Lietuvos kovą prieš okupantus.

Istorijos mįslė: kur dingo milijonas parašų už Lietuvą?

Panašu, kad parodos rengėjai susidūrė ir su netikėta istorijos mįsle: neatmetama, kad 1921 metais Amerikoje surinktas milijonas parašų peticijai už 1918 metais paskelbtos Lietuvos valstybės pripažinimą galėjo neišlikti JAV archyvuose. Tuomet gegužės 31 dieną „New York Times“ rašė, kad po peticija pasirašiusių lietuvių ir amerikiečių pavardės buvo surašytos į 140 knygų, kurias sudėjus vieną ant kitos, susidarytų 14 pėdų (daugiau nei 4 metrų) aukščio stirta. Lietuvių veikėjų delegacija tas knygas su parašais įteikė JAV Prezidentui Warren G. Harding. Parodoje eksponuojama šios istorinės delegacijos nuotrauka.

Tačiau „For Freedom“ ekspozicijos rengėjams archyvuose, kuriuose jie ieškojo, nepavyko rasti šių lietuvių tautai svarbių knygų su Lietuvos laisvę parėmusių parašais. Kol kas tikrai yra išlikęs tik vienas originalus tokios knygos lapas su penkiolika ranka išvingiuotų parašų. Jis saugomas Balzeko muziejuje ir eksponuojamas naujoje parodoje. Taigi, parodos lankytojams suteikiama išskirtinė proga pamatyti vertingą originalą. Kur kiti šimtai tūkstančių puslapių su parašais? Parodos „For Freedom“ rengėjai atsakymo kol kas neturi.

Kol kas žinoma, kad iš milijono amerikiečių parašų po peticija už Lietuvos nepriklausomybę yra likęs šis vienas originalus lapas su tuomet surinktais parašais

Didžioji dalis šios parodos eksponatų yra paimta iš Balzeko muziejaus fondų. Kai kurie dokumentai, peticijos, lietuvių laiškai JAV aukšto rango politikams, straipsniai apie Lietuvą ir JAV lietuvių veiklą, keli istorinę Lietuvos situaciją parodantys XX a. pradžios Europos žemėlapiai buvo surasti JAV Kongreso bibliotekoje (Library of Congress), keliose prezidentinėse JAV bibliotekose, taip pat *Hoover Institution of Stanford University*, įvairiuose 1918-1925 metų laikotarpio amerikiečių spaudos leidiniuose.

Parodoje - senatoriaus D. Durbin atsivėrimas

Parodos pradžioje lankytojams trumpai pristatomas pirmosios lietuvių emigrantų bangos, vadinamųjų „grynorių“, gyvenimas: atvykę į Ameriką, jie dirbo pačius sunkiausius darbus, statė bažnyčias, būrėsi parapijose, kūrė įvairias lietuvių vienijančias organizacijas. Apie šį laikotarpį pasakoja išlikusios fotografijos, įvairių draugijų ženklai, dokumentai.

Ši „For Freedom“ ekspozicijos dalis liudija: lietuviams, įsikūrusiems Amerikoje, buvo labai svarbu išlaikyti savo tautiškumą, neprarasti ryšio su tėvyne Lietuva. Parodoje eksponuojamos dvi maldaknygės „Aukso altorius“, išleistos spaudos

draudimo metais (1864–1904). Viena iš šių knygelių leista Lietuvoje, išspausdinta kirilicos rašmenimis. Kitoje naudota lietuviška abėcėlė, tokios knygos būdavo spausdinamos užsienyje, jas į Lietuvą atgabendavo knygnešiai. Tokių maldaknygių lietuviai, atvykdami į Ameriką, atsivežė savo lagaminuose.

Beje, į parodos „For Freedom“ atidarymą atvykęs aukšto rango JAV politikas, lietuvių kilmės senatorius Dick Durbin pasididžiavo, kad savo darbo kabinete Washington, Kapitolijuje, jis saugo savo močiutės lietuvišką maldaknygę, kurią ji į Ameriką 1911 metais atsivežė iš Lietuvos. Ši šeimos relikvija tapusi maldaknygė taip pat buvo išleista spaudos draudimo laikotarpiu.

(Iš kairės) Generalinis konsulas Čikagoje Mantvydas Bekešius, muziejaus įkūrėjas S.Balzėkas Jr., senatorius D. Durbin ir Ilnojaus Atstovų rūmų pirmininkas M. J. Madigan turėjo apie ką pasikalbėti

Už Lietuvos laisvę - ir Zigmund Freud sūnėnas

Parodyti pasauliui, kad yra tokia šalis Lietuva, nors šio pavadinimo tuo metu nebuvo pasaulio žemėlapiuose (Lietuva buvo Rusijos imperijos dalis), Amerikoje gyvenantys lietuviai 1900 metų Paryžiaus parodai eksponuojamam Lietuvos stendui surinko du trečdalius reikalingos pinigų sumos. „For Freedom“ galima pamatyti tuometinėje Paryžiaus parodoje Lietuvą pristačiusio stendo nuotrauką.

Lankytojai gali pamatyti ir Lietuvių informacijos biuro (*Lithuanian Information Bureau*) , 1917–1919 metais veikusio Washingtone, darbuotojų nuotrauką. Balzeko muziejuje yra saugomi dviejų skirtingų nuotraukų originalai. Lietuvių informacijos biuro užduotis buvo kovoti už Lietuvos reikalus ir atremti rusų bei lenkų propagandą, stengtis skleisti žinią amerikiečiams apie Lietuvą.

Tam labai pasitarnavo biuro darbuotojų parengtas ir išleistas Lietuvos žemėlapis, kuriame galima matyti, kaip istorijos eiga keitė Lietuvos valstybės sienas. Šis žemėlapis eksponuojamas parodoje.

Biuro darbuotojai ne tik patys rašė raštus, pranešimus, memorandumus įvairioms valdžios institucijoms. Jie padarė labai protingą žingsnį – pasamdė vieną iš pirmųjų JAV įsikūrusių viešųjų ryšių agentūrų, kuri amerikiečių spaudoje profesionaliai skleidė žinią apie Lietuvą. Šiai agentūrai vadovavo amerikietis, viešųjų ryšių specialistas Carl Byoir. Jam garsinti Lietuvą padėjo kitas amerikietis – Edward L. Bernays, vaikystėje su tėvais į JAV atvykęs iš Austrijos. Šis žmogus buvo garsaus psichoanalitiko Sigmund Freud sūnėnas, vėliau nusipelnęs austrų ir amerikiečių viešųjų ryšių ir propagandos pradininko titulą.

Jis kartu su C. Byoir surengė lobizmo kampaniją siekdami, kad 1918 metų vasario 16 dieną nepriklausoma paskelbtą Lietuvos valstybę pripažintų JAV kongresas. Biuras kasdien visai JAV spaudai teikė žinių apie Lietuvą. Visa ši informacija būdavo spausdinama šimtuose Amerikos laikraščių ir žurnalų. Tų straipsnių iškarpų fragmentai sudaro pagrindinį parodos stendą, kuris tarsi simbolizuoja iš mažų gabalėlių sulipdytą didžiulį Amerikos lietuvių darbą dėl tėvynės nepriklausomybės.

JAV politikai laiškais dėkojo lietuviui leidėjui

Būtinybė atkurti Lietuvos valstybingumą tiesiog plevėno ore. Amerikoje gyvenantys lietuvių patriotai darė viską, kad šią būtinybę suprastų ir Amerikos politikai. Vienas iš parodos „For Freedom“ eksponatų – anglų kalba parašyta Lietuvos istorija „The History of the Lithuanian Nation And Its Present National

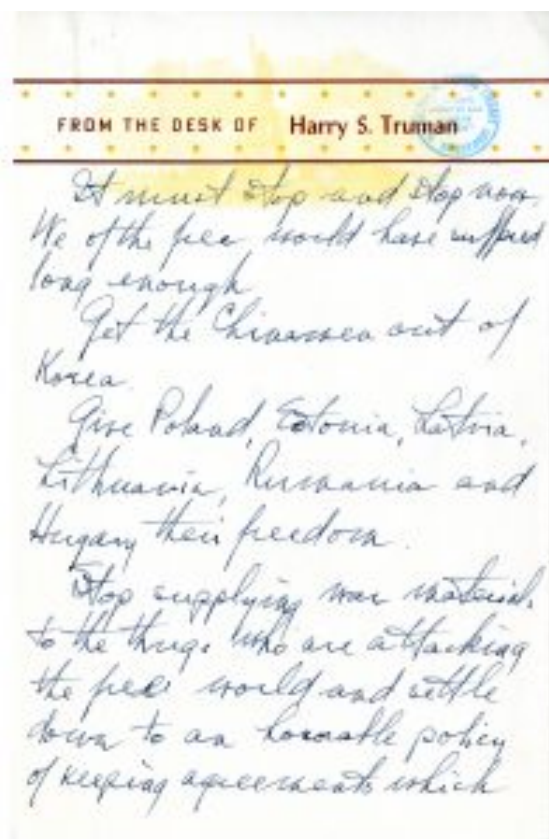
Aspirations“. Ši Antano Jusaičio knyga pradžioje buvo parašyta lietuviškai ir spausdinama savaitiniame žurnale „Žvaigždė“.

1917 metais aktyvus visuomenės veikėjas kunigas Antanas Milukas knygą išvertė ir išleido anglų kalba. Jis taip pat pasirūpino, kad su šiuo leidiniu susipažintų kuo daugiau Amerikos politiką formuojančių asmenų. Knygą „The History of the Lithuanian Nation And Its Present National Aspirations“ buvo įteikta į Taikos konferenciją Paryžiuje vykusiam JAV prezidentui W. Wilson ir jį lydėjusiems diplomatomams.

Istoriniai šaltiniai teigia, kad anglų kalba išleista Lietuvos istorija buvo tokia populiari, jog prireikė skubaus antrojo jos leidimo. Šis pasirodė praėjus trimis mėnesiams po pirmojo. Ir šįkart papildytas skyriumi apie Lietuvos-Lenkijos „klausimą“, taip pat paties W. Wilsono padėkos laiško faksimile. Tituliniuose antrojo leidimo puslapiuose yra išspausdintos keliolikos aukšto rango JAV politikų, kitų šalių diplomatų padėkos, kurias jie atsiuntė A. Milukui. Net ir mandagi, formali padėka reiškė, kad Lietuvos vardas ir noras buvo išgirsti. Tačiau kai kurie iš šių knygą gavusių politikų išreiškė ne tik savo padėką, bet ir pritarimą, pažadą paremti mūsų šalies kovą.

Parodoje eksponuojamas antrasis šios knygos leidimas. Lankytojai gali patys paskaityti supervalstybės vadovo W. Wilson padėkos laišką, kuriuo jis parodė dėmesį mažytės Lietuvos atstovui.

Ką JAV prezidentai sakė apie Lietuvą?

H.S. Truman užrašų lapelio
faksimilė

Parodos dizaineris Bob Riggs puikiai suplanavo parodinę erdvę. Ją rėmina stendai, kuriuose įrašyti pamatiniai Amerikos konstitucijos žodžiai: „Laisvė“, „Nepriklausomybė“, „Apsisprendimo teisė“, „Teisingumas“ ir kiti. Būtent tuos amerikiečiams šventus žodžius vartojo lietuviai visuomenininkai ir lobistai, laiškais, memorandumais ir peticijomis kreipdamiesi į JAV aukšto rango pareigūnus, politikus, visuomenės veikėjus dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo.

Parodoje surinkta įvairių JAV valdžiusių prezidentų kalbų citatų, kuriose minima Lietuva ir jos laisvė, nepriklausomybė. Įdomus parodos eksponatas – prezidento Harry S. Truman mintys apie politinę situaciją pasaulyje, kurias jis 1952 metais užsirašė savo knygelėje. Šiuose užrašuose ne kartą išsakyta minčių apie Sovietų Sąjungos, kaip valstybės, klastingumą, minimos jos užgrobtos šalys. Tarp jų – ir Lietuva, kurios laisvės siekė piliečiai buvo nužudyti arba kalinami lageriuose. H. S. Truman užrašuose yra aiškus siekis – užgrobtosios šalys, tarp jų ir Lietuva, turi atgauti laisvę. Kitų JAV Prezidentų, pavyzdžiui Ronald Reagan, George Bush, William J. Clinton, Barack Obama ir kitų mintys buvo išsakytos viešų jų pasisakymų įvairiomis progomis metu.

Viena iš svarbiausių progų, kai Amerikoje gyvenantys lietuviai šios šalies prezidentui ir kitiems politikams laiškais primindavo priespaudoje kenčiančią ir laisvės siekiančią savo tėvynę Lietuvą, būdavo Vasario 16-oji.

Balzekas Jr.: susivieniję lietuviai yra jėga

Į parodos „For Freedom“ atidarymą susirinko keli šimtai žmonių, taip pat ir specialiai šiai progai pakviesti Richard Durbin, JAV senatorius ir ilgametis Lietuvos draugas bei rėmėjas, Michael J. Madigan, Ilinojaus Atstovų rūmų pirmininkas (Speaker, Illinois House of Representatives), Mantvydas Bekešius su žmona Egle, Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Čikagoje. Renginį vedė Robert Balzekas.

Muziejaus prezidentas Stanley Balzekas Jr. tvirtino, kad ši paroda yra pavyzdys, kaip lietuviai, siekdami bendro tikslo – Lietuvos gerovės – moka susivienyti ir kiek daug gali pasiekti. Ji tarsi raginimas dabartiniams patriotams nepamiršti šimtmečio senumo pamokų ir įvairių kartų lietuviams, visoms partijoms bei organizacijoms dirbti kartu vardan tos Lietuvos.

„Mes turime nepamiršti tų pirmųjų emigrantų, kurie atvyko į svetimą šalį ir joje susibūrė į galingą, didelių darbų nuveikusią lietuvių diasporą, savo pradėtus darbus perdavusią antrosios bangos emigrantams, atvykusiems į Ameriką po Antrojo pasaulinio karo. Šią parodą turi pamatyti ir po Lietuvos nepriklausomybės atstatymo į Ameriką gyventi atvykę tautiečiai bei čia gimę jų vaikai. Nes labai svarbu savo akimis pamatyti mūsų muziejaus fonduose saugomą gyvą, autentišką istoriją. Taip vaikams bus lengviau suprasti, kokie stiprūs savo dvasia mes, lietuviai esame ir kaip branginame savo laisvę“, – sakė S. Balzekas Jr., kviesdamas visus aplankyti parodą „For Freedom“.

Muziejuje dirbančios parodos kuratorės asistentės Rita Janz ir Karilė Vaitkutė paminėjo, kad jau ne vienas parodos lankytojas, apžiūrėjęs naująją ekspoziciją, pasiūlė patys padovanoti muziejui vertingų JAV lietuvių kovą už tėvynės laisvę liudijančių istorinių dokumentų ir nuotraukų, kurių turi išsaugoję savo šeimos archyvuose.

Balzeko lietuvių kultūros muziejuje yra kaupiami, aprašomi ir saugomi archyviniai dokumentai, nuotraukos, šeimų istorijos ir kiti eksponatai, kurie panaudojami rengiant parodas, rašant mokslinius darbus. Norintys padovanoti muziejui, gali atvykti adresu 6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629, arba skambinti telefonu

773-582-6500, taip pat rašyti el. paštu: [info@ balzekasmuseum.org](mailto:info@balzekasmuseum.org)

Virginijos Petrauskienės nuotraukos